

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

На сьогодні в Україні існує гостра необхідність формування дієвих механізмів регулювання етнополітичних процесів та відносин у державі та регіонах, що передбачає наукове обґрунтування теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо відповідної проблематики. Саме ці механізми повинні в подальшому забезпечувати ефективний етнополітичний розвиток на основі максимального використання етнопотенціалу кожної території, урахування їх специфіки та раціонального поєднання загальнодержавних пріоритетів із регіональними інтересами. Дієвим засобом виявлення узагальнених потреб, що висувуються представниками національних меншин – є аналіз етнополітичної ситуації у країні та регіоні. Інструментом такого аналізу є етнополітичний моніторинг. У статті викладено методику моніторингу етнополітичної ситуації в Україні, практичне застосування якої надасть можливість спостерігати за динамікою етнополітичних процесів та враховувати інтереси національних меншин в управлінні розвитком відповідного регіону чи країни. Наголошено на важливому значенні аналізу етнополітичних показників з метою ухвалення ефективних управлінських рішень в етнополітичній сфері. Використано комплексний підхід при розробці методичних підходів до організації та методики етнополітичного моніторингу в Україні. Визначено основні завдання моніторингу етнополітичних процесів та відносин, проаналізовано основні етапи його проведення. Розроблено основні організаційно-методичні підходи до проведення етнополітичного моніторингу. Визначено перспективи подальших досліджень у цій сфері – проблематика забезпечення більш ефективної роботи органів влади та місцевого самоврядування в етнопотенціалній сфері має великий діапазон напрямів удосконалення, як матеріальних, так і професійних, що, у свою чергу, потребує більш досконалої та різновекторної роботи в цій сфері суспільних відносин, тільки гармонійне співвідношення різних напрямів розвитку етнічних відносин, є найбільш ефективним для подальшої інтеграції національних меншин в українське суспільство.

Ключові слова: етнополітика; етнопотенціална політика; моніторинг; етнополітична ситуація; етнополітичні відносини; етнополітичні процеси; національні меншини.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Важливою складовою етнополітики будь-якої країни є політика щодо меншин, які поряд з титульною нацією населяють практично кожну державу. Першочерговим завданням держави є урівноважування інтересів більшості та меншин, забезпечення їх гармонійного співіснування, а дотримання цього балансу є одним з головних завдань державного регулювання етнополітики будь-якої демократичної держави. Як засвідчує аналіз стану етнополітики, вона не завжди спрямована на досягнення стабільності поліетнічного суспільства через урахування та узгодження національних інтересів етносуб'єктів, що населяють країну. Інколи модель етнополітики спрямована на дискримінацію, нівелювання інтересів певних етноспільнот задля досягнення певної мети.

Результатом такої невиваженої, недемократичної моделі етнополітики стає неможливість втілення своїх інтересів меншинами в конкретно взятій країні.

Аналіз досліджень і публікацій. У роботах дослідників, присвячених проблемам створення систем моніторингу в різних сферах суспільної діяльності, підкреслюється гостра необхідність обґрунтування систем моніторингу як самостійного наукового напрямку у якості основної функціональної підсистеми (у складі системи), зокрема, таких як В. Галіцин [3; 4], С. Устенко [11], Н. Шулькова [12], О. Дутченко [5], І. Волик [5], І. Боярко [5], О. Рубан [5] та ін. Питанням управління етнополітичним розвитком, етнополітичною ситуацією та етнополітичними процесами присвячено праці таких

учених-дослідників, як І. Зварич [6; 7; 8], О. Маруховська [9; 10] та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є наукове обґрунтування методики моніторингу етнополітичної ситуації в Україні як засобу безперервного спостереження за етнопонаціональним розвитком України, аналізу регіональних та територіальних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моніторинг етнополітичної ситуації (далі – моніторинг) – це форма організації, збору, збереження та опрацювання інформації, що забезпечує безперервний процес спостереження за станом етнополітичної та етнопонаціональної ситуації, їх розвитком з метою оптимального вибору цілей, завдань та засобів їх вирішення та прогнозування. Моніторинг є підставою для ухвалення управлінських рішень та корегування способів дій.

Метою проведення моніторингу є одержання об'єктивної і достовірної інформації щодо етнополітичної ситуації в країні та регіоні як передумови ефективного державного регулювання в національній сфері та стабільного національного розвитку держави та суспільства.

Завдання проведення моніторингу полягають у:

- спостереженні за станом етнополітичної ситуації в країні та регіоні, одержання необхідної інформації;
- своєчасному виявленні змін, які відбуваються у етнополітичній сфері, факторів, що їх викликають;
- здійсненні прогнозування, попередження негативних тенденцій у етнополітичній сфері країни та регіону;
- дослідженні точки зору представників органів влади та місцевого самоврядування щодо стану етнополітичної ситуації в країні та регіоні та діяльності громадських організацій національних меншин;
- з'ясуванні рівня задоволення / незадоволення представниками національних меншин діяльності органів влади щодо управління етнополітичними процесами;
- вивченні динаміки будь-яких змін у процесі діяльності як органів влади так і громадських організацій національних меншин;
- оцінці стану виконання рекомендацій, підготовлених за результатами попередніх опитувань (якщо такі проводилися).

Перед дослідженням також ставиться завдання отримати від його учасників інформацію (у вигляді коментарів) щодо проблем, наявних у діяльності органів влади і громадських організацій національних меншин.

Основними принципами, на яких ґрунтується визначення комплексної оцінки, є:

- принцип об'єктивності дослідження: моніторинг відображає поточну етнополітичну ситуацію в країні чи регіоні й не залежить від суб'єктивної думки і волі осіб, що проводять дослідження;
- принцип базування дослідження на законодавстві: моніторинг заснований на вимогах, що пред'являються чинним законодавством;
- принцип комплексності: моніторинг передбачає всебічну оцінку всіх проблемних питань винесених для

дослідження за допомогою аналізу економічних, соціальних, політичних, культурних та ін. показників;

– принцип орієнтованості на існуючу практику: моніторинг здійснюється з урахуванням вже набутого власного досвіду або досвіду проведення схожих досліджень іншими установами, організаціями, регіонами та державами;

– принцип цільової спрямованості: відповідність етнополітичних процесів цілям, завданням та пріоритетам державної етнопонаціональної політики в Україні;

– принцип прогностичного моніторингу: завдання моніторингу не лише виявити проблеми в етнополітичних відносинах, але й в тому, щоб зробити висновок про тенденції розвитку етнополітичних відносин та передбачити можливі напрями їх подальшого розвитку.

Предметом дослідження є питання ефективності регулювання етнополітичних процесів та етнопонаціональної політики як на державному та регіональному рівнях, так і з позицій національних меншин, тобто тих, кого це стосується безпосередньо.

Об'єктом дослідження є етнополітична ситуація в країні. Можливо досліджувати ситуацію в цілому або ж виокремити певний напрямок, зокрема:

- етнопонаціональний розвиток країни чи регіону;
- стан управлінської діяльності в країні чи регіоні;
- реалізація конституційного права громадян на об'єднання;
- матеріально-технічна база громадських організацій національних меншин;
- кадрове забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування;
- реалізація регіональних програм розвитку національних меншин;
- відповідність матеріально-технічного та іншого забезпечення громадських організацій національних меншин сучасним вимогам;
- якість управлінської діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування на місцях;
- організація роботи органів державної влади і місцевого самоврядування з національними меншинами та ін.

У ролі показників, які характеризують сучасний стан розвитку етнополітичної ситуації в Україні, можуть виступати:

- взаємозв'язок етнополітики та економіки (особливо в умовах посилення процесів економічної глобалізації);
- роль та місце етнічності в політичному процесі, особливості прояву етнічного фактора в суспільно-політичному житті, політизація етнічності;
- формування толерантних взаємовідносин між представниками різних етнічних груп в політичному суспільстві;
- етнологістична ситуація в країні та регіоні (особливо в умовах посилення процесів глобалізації та регіоналізації);
- кількість державних, регіональних та місцевих програм та розміри інвестицій у етнополітичну сферу;

– внутрішні та зовнішні аспекти формування етнополітики держави та ін.

Методологія соціальних дослідження розділяє методи збору інформації та методи її обробки, зокрема, на методи збору корисної інформації (словесні та письмові); обробку та накопичення інформації (створення бази даних); систематизацію накопиченої інформації щодо досліджуваного об'єкта (висновки, пропозиції, рекомендації); впровадження корисних результатів (на державному, регіональному та місцевому рівнях, у роботу органів державної влади, в діяльність організацій національних меншин). Моніторинг етнополітичної ситуації в Україні може здійснюватися за допомогою наступних методів:

- контент-аналіз офіційних державних даних (відповідність офіційних даних офіційним джерелам та нормам чинного законодавства);
- опитування (анкетування) (зустрічне анкетування в межах наявної традиційної системи аналізу, за

допомогою чого вдається досягти об'ємності питань за рахунок полярності поглядів);

– самооцінка (працівників органів влади, які безпосередньо або ж опосередковано займаються вирішенням проблем етнічних груп та представників національних меншин та представників громадських організацій національних меншин, які займаються активною діяльністю);

– спостереження (на основі проведених досліджень в інших областях України, що, в подальшому, надасть можливість цілісного аналізу як міжнаціональної ситуації в регіоні так і у країні в цілому).

Указані методи надають нам можливість сформулювати етапи проведення етнополітичного моніторингу (рис. 1):

- 1 етап – підготовчий або теоретичний;
- 2 етап – практичний;
- 3 етап – аналітичний.

Рис. 1. Етапи проведення етнополітичного моніторингу

Наповненість етапів моніторингу може змінюватися відповідно до поставленої мети та об'єкта дослідження, крім того, варто враховувати особливості етнополітичної ситуації під час проведення моніторингу.

Інформація, що збирається в ході проведення моніторингу, повинна відповідати наступним вимогам:

- повнота (оцінка належного обсягу та змісту певної публічної інформації; зрозумілість поданої інформації для читача та якість інформаційних повідомлень);
- об'єктивність (проведення моніторингу або опрацювання його результатів не залежить від офіційного курсу держави в етнополітиці або побажань представників державної чи регіональної влади та національних меншин);
- своєчасності та оперативності (інформація повинна оновлюватися відразу після внесення змін);
- репрезентативності (необхідність правильної організації вибіркового дослідження);
- вірогідності (відповідність даних реальному стану речей).

Моніторинг може проводитися на таких рівнях:

- загальнодержавному рівні, що охоплює пріоритетні напрямки та завдання моніторингу в масштабах всієї країни;

– регіональному рівні, що охоплює пріоритетні напрямки та завдання в масштабах територіального регіону;

– локальному рівні, що охоплює пріоритетні напрямки та завдання моніторингу в масштабах окремих територій з підвищеним етнонаціональним навантаженням.

Моніторинг може проводитися за ініціативи держави, наддержавних організацій та установ, міжнародних організацій, крім того, за ініціативи таких установ:

- дорадчими органами та структурами різного рівня;
- обласними державними адміністраціями;
- радами представників громадських організацій національних меншин;
- центром підвищення кваліфікації при обласних державних адміністраціях;
- громадськими організаціями національних меншин;
- міськими радами;
- органами місцевого самоврядування.

Засоби моніторингу це цілеспрямований вибір анкет. Анкета, що складається з запитань, допомагає отримати інформацію та охарактеризувати особливості етнополітичної ситуації в регіоні. Вимір показників за

напрямами, що вивчаються, здійснюється через присвоєння балів (за п'ятибальною шкалою) відповідям на запитання, та обраховуються у процентному співвідношенні кількості респондентів, що присвоїли відповідям однаковий бал до загальної кількості опитаних. Збір анкет здійснюється централізовано, що дозволяє отримати необхідні коментарі. Ця методика є ефективною, оскільки при своїй простоті вона дає «зріз» стану етнополітичної ситуації, дозволяє виявити потреби в змінах – організаційних, кадрових, мотиваційних та ін. Наприклад, для більшої зручності та наочності, відповіді респондентів умовно поділено на п'ять груп, які охоплюють як оцінку стану роботи на місцевому рівні, так і політико-законодавчий аспект діяльності держави в цілому [1].

Перша група запитань стосується проблеми національних меншин з точки зору матеріально-технічних ресурсів, а також визначення ролі державної та місцевої влади у фінансово-бюджетному та соціально-економічному розвитку регіону.

Друга група запитань включає оцінку активності громадських об'єднань національних меншин щодо захисту своїх інтересів, розкриває рівень самоорганізації та самосвідомості національних меншин.

Третя група запитань дає змогу проаналізувати рівень та ставлення до співпраці громадських організацій національних меншин з державним та місцевими органами влади та шляхи підвищення ефективності цієї роботи.

Четверта група запитань є певним індикатором визначення рівня можливої напруженості у міжнаціональних відносинах.

П'ята група дає можливість проаналізувати можливий вплив глобалізаційних процесів та зовнішнього оточення на становище національних меншин у країні [2].

Запитання, включені до анкети, варто формулювати з метою, за можливістю, повно охопити всі сфери діяльності та акцентувати основну увагу на пропозиціях респондентів щодо можливих шляхів вирішення наявних проблем. Порівнюючи отримані відповіді отримаємо можливість виявити наявні схожі та відмінні погляди серед респондентів щодо наявної проблематики

та можливих шляхів вирішення питань національно-культурного співжиття в країні чи регіоні.

Відповідальність за проведення моніторингу покладається на ініціатора, крім того, до контролю за проведенням та підбиттям підсумків моніторингу можуть бути залучені:

- керівники органів державної влади та місцевого самоврядування;
- керівники громадських організацій національних меншин;
- представники іноземних установ та організацій.

Оброблення та аналіз даних проводиться за допомогою описового пояснення. Результати моніторингу оформлюються у вигляді довідок, аналітичних записок, таблиць, графіків, діаграм та ін. За результатами моніторингу готуються:

- інструктивно-методичні листи, методичні рекомендації;
- проекти програм пріоритетних напрямів етнічного та національного розвитку регіону, з проєкцією на можливе застосування на державному рівні;
- проекти наказів, рішень органів державної влади та місцевого самоврядування.

Висновки. Отже, система моніторингу етнополітичної ситуації в Україні повинна бути гнучким механізмом здійснення постійного спостереження за результатами функціонування етнополітичної сфери в умовах постійної зміни зовнішнього і внутрішнього середовища. Запропонована методика надасть змогу проводити комплексну оцінку етнополітичної ситуації в країні або окремо взятому регіоні та сформулювати необхідні рекомендації в результаті покращення або погіршення ситуації. Основною метою етнополітичного моніторингу повинна залишатися його динамічність, яка запобігатиме його перетворенню на стандартний шаблон для констатації необхідних фактів. При дотриманні всіх вимог до проведення моніторингу він може надати необхідний практичний матеріал для аналізу та оцінки етнополітичної ситуації, її стійкості та змін, а також для визначення параметрів та показників, які впливають на стан етнополітичної ситуації у державі або регіоні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андріяш В. І. Державна етнополітика в Україні в умовах глобалізації : [монографія] / В. І. Андріяш. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – 385 с.
2. Андріяш В. І. Моніторинг етнополітичної ситуації в Україні (на прикладі Миколаївської області) / В. І. Андріяш // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 20. – С. 93–97.
3. Галіцин В. К. Моделі та технології систем моніторингу в економіці / В. Галіцин. – К. : КНЕУ, 2001. – 389 с.
4. Галіцин В. К. Системи моніторингу / В. Галіцин. – К. : КНЕУ, 2000. – 231 с.
5. Дутченко О. М. Методика моніторингу фінансово-економічного розвитку регіону / О. М. Дутченко, І. М. Волик, І. М. Боярко, О. В. Рубан // Вісник СНАУ, серія «Економіка та менеджмент». – Випуск 9/1 (43). – 2010. – С. 90–96.
6. Зварич І. Вплив регіоналізму на політизацію етнічності [Електронний ресурс] / І. Зварич // Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї / гол. ред.: М. І. Михальченко ; Укр. акад. політ. наук, НАН України, Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – К. : Укр. центр політ. менеджменту. – Спецвипуск : Політичні технології. – 2008. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=25&c=675>.
7. Зварич І. Етнополітичні процеси як об'єкт системного і функціонального аналізу [Електронний ресурс] / І. Зварич // Науковий вісник / Ужгородський ун-т. – Ужгород, 2009. – Вип. 11. – Режим доступу : <http://stt.nplu.org/index.htm>
8. Зварич І. Регіональні особливості етнополітичних процесів в Україні [Електронний ресурс] / І. Зварич // Віче. – 2010. – № 12. – Режим доступу : www.viche.info.

9. Маруховська О. Етнополітична безпека як різновид національної безпеки / О. Маруховська // Демократія і державність в Україні: проблеми гармонізації. – К. : Логос, 1997. – С. 61–62.
10. Маруховська-Картунова О. Етнополітичні конфлікти: де, коли і як бунтують етнічні групи / О. Маруховська-Картунова // Наукові записки / Збірник. – К. : Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2006. – 409 с. / Серія «Політологія і етнологія». – Вип. 29. – С. 237–253.
11. Устенко С. В. Використання моніторингу і контролінгу при реалізації рейтингового управління економічним об'єктом / С. Устенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2003. – № 11. – С. 101–106.
12. Шулькова Н. Н. Банковський моніторинг і направлення його проведення / Н. Шулькова // Банковские услуги. – 2003. – № 5. – С. 35–38.

В. И. Андрияш,

Черноморский государственный университет имени Петра Могилы, г. Николаев, Украина

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ МОНИТОРИНГА ЭТНОПОЛИТИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ В УКРАИНЕ

На сегодня в Украине существует острая необходимость формирования действенных механизмов регулирования этнополитических процессов и отношений в государстве и регионах, что предполагает научное обоснование теоретических основ и практических рекомендаций по соответствующим вопросам. Именно эти механизмы должны в дальнейшем обеспечивать эффективное этнополитическое развитие на основе максимального использования этнонациональных возможностей каждой территории, учета их специфики и рационального сочетания общегосударственных приоритетов с региональными интересами. Действенным средством выявления обобщенных потребностей, предъявляемых представителями национальных меньшинств – является анализ этнополитической ситуации в стране и регионе. Инструментом такого анализа выступает этнополитический мониторинг. В статье изложена методика мониторинга этнополитической ситуации в Украине, практическое применение которой позволит наблюдать за динамикой этнополитических процессов и учитывать интересы национальных меньшинств в управлении развитием соответствующего региона или страны. Отмечено важное значение анализа этнополитических показателей с целью принятия эффективных управленческих решений в этнополитической сфере. Использован комплексный подход при разработке методических подходов к организации и методике этнополитического мониторинга в Украине. Определены основные задачи мониторинга этнополитических процессов и отношений, проанализированы основные этапы его проведения. Разработаны основные организационно–методические подходы к проведению этнополитического мониторинга. Определены перспективы дальнейших исследований в данной сфере – проблематика обеспечения более эффективной работы органов власти и местного самоуправления в этнонациональной сфере имеет большой диапазон направлений совершенствования, как материальных, так и профессиональных, что, в свою очередь, требует более совершенной и разнообразной работы в этой сфере общественных отношений, только гармоничное соотношение различных направлений развития этнических отношений, является наиболее эффективным для дальнейшей интеграции национальных меньшинств в украинское общество.

Ключевые слова: этнополитика; этнонациональная политика; мониторинг; этнополитическая ситуация; этнополитические отношения; этнополитические процессы; национальные меньшинства.

V. Andriyash,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

METHODS OF MONITORING THE ETHNO-POLITICAL SITUATION IN UKRAINE

Today in Ukraine there is an urgent need for effective mechanisms to regulate the formation of ethno-political processes and relations in the state and the regions, suggesting a scientific substantiation of theoretical foundations and practical recommendations on related issues. It is these mechanisms should continue to provide effective ethno-political development based on the maximum use of the capabilities of each ethno–national territory, taking into account their specificities and rational combination of national priorities with regional interests. Effective means of identifying generalized needs imposed by representatives of national minorities – is the analysis of ethno-political situation in the country and the region. Tool for such analysis appears ethnopolitical monitoring. The article sets out the methodology for monitoring ethno–political situation in Ukraine, the practical application of which will observe the dynamics of ethno-political processes and to consider the interests of national minorities in management of development of the region or country. Noting the importance of the analysis of ethno-political indicators in order to make effective management decisions in the ethno–political sphere. An integrated approach in the development of methodological approaches to the organization and methodology of ethno-political monitoring in Ukraine. The main task of monitoring the ethno-political processes and relations, analyzes the main stages of its implementation. Developed the basic organizational and methodological approaches to the ethno-political monitoring. The prospects for further research in this area – the problems to ensure better operation of authorities and local governments in the

field of ethno-national has a large range of areas of improvement, both material and professional, which in turn requires more sophisticated and by the diversity of work in the field of public relations, only the harmonious proportions of the different directions of development of ethnic relations is the most effective for the further integration of national minorities into Ukrainian society.

Key words: *ethnic policies; ethnic policy; monitoring; ethno-political situation; ethnic and political relations; ethno-political processes; national minorities.*

© Андріяш В. І., 2014

Дата надходження статті до редколегії 10.10.2014